

M. WATT'IN *KUR'AN'A GİRİŞİ* ÜZERİNE

Bu çalışmada, Montgomery Watt'ın, Kur'an'ın biçimsel yapısı, toplanması ve çoğaltılması üzerine yoğunlaştığı *Kur'an'a Giriş** adlı kıymetli kitabını paylaşmak istiyorum. Watt, Müslümanların klasik anlayışını ve dışlayıcı-aşağılayıcı Batılı müsteşrik anlayışını eleştirirken, bu konuda farklı bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Öncelikle kitabın bütününden hareketle, Batı dünyasının İslamî çalışmalara ilişkin kısa bir değini yapılacak, daha sonra kitabın konuları esas alınarak bölümleri, eserde yer aldığı şekilde tanıtılacak ve zaman zaman incelenen konu hakkında yazarın eleştirilerine yer verilecektir. Son olarak da kitap hakkındaki değerlendirmemi arz edeceğim.

Batı dünyasında, Kur'an'a karşı 12. yüzyılda başlayan ve adına oryantalizm denilen faaliyetler bütünü, entelektüel savaş aracı olarak kullanılmaktadır. Oryantalizm akımının 12. yüzyılın ikinci çeyreğinde Cluny başrahibi Peter The Venerable'in Toledo'yu ziyareti ile başladığı söylenebilir. O, İslam sorunu ile bir bütün olarak ilgilenmekteydi. Bu amaçla bir ekip kurdu ve onları İslam'la yapılacak entelektüel savaş için, ilmi temel oluşturacak bir dizi çalışma yapmakla görevlendirdi. Kur'an'ın Latinceye çevrilmesinin yanında Kur'an ve Peygamber konulu pek çok çalışma yapıldı. Ancak ilk dönemlerde yapılan bu çalışmalar, çoğunlukla küfre ve müstehcenliğe varan, savunma ve polemik mahiyetinde çalışmalardı. Fakat Rönesansla birlikte, matbaanın icadı ve Osmanlı'nın Avrupa içlerine kadar ilerlemesi, 16. yüzyılın ilk yarısında İslam'a ilişkin bir dizi çalışmanın ortaya çıkmasına neden oldu. Kur'an'ın tercümesi ve Peygamberin hayatına ilişkin çalışmalar ön planda yer almaktaydı.

1856'da Alman Theodor Nöldeke'nin, "Kur'an'ın kaynağı ve oluşumu" konusunda yayımladığı çalışmasına kadar kayda değer bir ürün ortaya konulmadığı söylenebilir. 20. yüzyıl ise, bu alanda önemli eserlerin ortaya çıkarıldığı bir dönemdir. Bu dönemin belli başlı kalemleri arasında kabul edilen Richard Bell, *Kur'an'a Giriş* adlı bir eser ortaya koymuştur. Sunumunu yaptığım eser, Bell'in bu çalışmasının, W. M. Watt tarafından gözden geçirilerek genişletilen ve gerekli görüldüğü yerlerde tenkidini yaparak kaleme aldığı bir incelemedir. Yazar çalışmasında, Bell'den farklı olarak, Kur'an'ın yazarının Peygamber olduğunu ima eden tüm ifadeleri çıkardığını, ayrıca modern dünyada, Kur'an söz konusu olduğunda bir kutsal kitap olarak ona karşı hürmetkâr bir tutumu ve paylaşılmasa da Müslümanların inançlarına karşı saygılı olunması gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır.

Bu bağlamda çalışmayı Türkçeye kazandıran Süleyman Kalkan da; "Bir müsteşrik bizim kitabımızı anlayabilir mi, başka emelleri olabilir mi?" kaygısı yanında kitapta yer alan bazı aykırı düşüncelere Müslüman dünyasının tahammül gösterebilecek düzeyde olduğunu

vurgulayarak kitabın çevirisini yaptığını ifade ediyor. Eser, 11 bölüm, 271 sayfadan ibaret olup, her sayfasında orijinal metnin sayfa numaraları da verilmiştir.

“Tarih Bağlam” adlı ilk bölüm, Hz. Peygamberin doğumundan önceki dönemin siyasi atmosferinin tasviri ile başlıyor. Arap toplumunun yapısı hakkında genel bir bilgi veriliyor. İslam dininin çöl hayatı ile irtibatlandırılmasının yanlış olduğu, şehirlilerin dini olduğu, eserin çeşitli yerlerinde defalarca vurgulandığı gibi, Kur’an’ın öncelikle ticaretle uğraşan insanlara hitap ettiği gerçeği belirtiliyor. Arap toplumunun, tamamen yerleşik düzene geçmemiş olanlar ve yerleşik düzene geçmiş olsalar bile uzun zaman geçmemiş olması nedeniyle göçebe hayat tarzı ile bağlantılarına değiniliyor. Hz. Peygamberin risaletine inanmamış olsalar bile, kabilesi tarafından korunmasını, göçebe hayatın getirdiği kan bağı ve kabilecilik kavramları ile açıklayabileceğimiz söyleniyor. Yine bölgedeki Yahudi ve Hıristiyan toplulukları, bölge halkının putperest inancı ve *hanif* kavramı üzerinde duruluyor. Hz. Peygamber’in hayatına kısaca ve kronolojik olarak yer vermeye çalışılmasının yanında, Kur’an’da 93/68 ayeti hariç, Peygamberlik öncesi hayatına ilişkin başkaca bilgiye yer verilmediği belirtiliyor.

Watt, 2. bölümde ise, “Hz. Muhammed’in Peygamberlik Tecrübesi” ana başlığı altında, Hz. Muhammed’in Peygamberliği döneminde ve yazarın kendi döneminde, Peygamber’e ilişkin olumsuz düşünceleri reddediyor. Özellikle Hz. Peygamber’in, bedeni-psikolojik rahatsızlığının olmadığını, “Olsa idi bunu Kur’an’dan okurduk.” demesi dikkat çekicidir. Bunun nedeni olarak; bu düşüncelerin hadislere dayandığı, Hz. Peygamberle ilgili çalışmalarda Kur’an’ın esas alınması ve hadislerin Kur’an perspektifinden geçirilerek değerlendirilmesi gerektiğini ifade ediyor. “Hz. Muhammed’in, Allah tarafından geldiğine inandığı mesajları, samimiyetle ve iyi niyetle tebliğ eden bir insan olduğu kabul edilmelidir.” (s.32) diyor. Vahyin alınışı ve Cebrail’in görülmesi ile ilgili hususların Kur’an’daki anlatımı ile hadis kültürünün anlatımında *örtüşmeyen detaylar* olduğunu belirtiyor. Vahyin alınışı ile ilgili olarak, bu olayın psikolojik izahının bize net olmadığını, ancak Peygamber’in okuma-yazma bilmediği iddialarına karşı, “okuma-yazma bilsin ya da bilmesin, Hz. Muhammed’in dönemindeki Mekke standartlarına göre kültürlü bir kişi olduğu açıktır ve bu husus, Kur’an’ın mucizevî karakteri konusundaki çağdaş savunmalarda dikkate alınmak zorundadır” diyor. Yazar, *ümme* kavramının, Kur’an’da geçtiği bütün kavramları inceleyerek bu kavramın, “Yahudi geleneğinden olmayan” (s. 49) anlamında olduğunu ifade ediyor.

Eserin 3. ile 9. bölümleri; Hz. Muhammed vefat ettiği zaman Kur’an’ın durumu, yazıya geçirilmiş olsa bile bunun bugün elimizdeki forma ne zaman geldiği sorularına cevap aranan bölümlerdir. Kur’an’ın biçimsel yapısı üzerine yoğunlaşmış, Kur’an’ın toplanması,

sûrelerin ve pasajların yerleştirilmesi eksenleri üzerine hareket edilmiştir. Bunun yanında; sureler, pasajlar, ayetler, besmele, sûre başlarındaki harfler (huruf-u mukatta), *kitap, furkan* gibi pek çok kavram, konu, dil, tarih ve kafiye gibi açılardan en ince ayrıntısına kadar incelemeye alınmış.

Bugün elimizde, klasik literatürde yer alan, Hz, Ebubekir döneminde Kur'an'ın toplanması ve Hz. Osman döneminde çoğaltılması ile ilgili görüşlerin birçok versiyonu mevcuttur. Bu anlayış, Hz. Muhammed'in vefatına kadar resmi bir vahiy kaydının bulunmadığını ve onları düzene sokma konusunda bir girişimin olmadığını kabul etmemizi gerektirir. Yine bu anlayışa göre, Kur'an'ın toplanması ve tertibinde Hz. Peygamber'in bir rolünün olmadığını kabulü gerekmektedir.

Yazar, Kur'an'ın toplanmasının, Hz. Osman döneminde olduğunu belirtiyor. Hz. Ebubekir döneminde toplandığı şeklindeki hadislerin ise doğru olmadığını, bu yöndeki rivayetlerin siyasi olduğunu ve Hz. Osman sevilmediği için bu şekilde kabul edildiğini ileri sürüyor. Hz. Osman, genişleyen topraklar ve Kur'an'ın okunmasında ortaya çıkan farklılıklar dolayısı ile Mekke'nin seçkin ailelerinden üç genci görevlendirir. Burada, Kureyş Lehçesi'ne vurgu olduğu düşünülebilir. Bu kişiler, sahabenin elinde bulunan vahiyleri toplayıp bir kitap haline getirirler. Bunu Hz. Hafsa'nın korumasında olan ve iş bitirildiğinde kendisine teslim edilen *Suhuf* ile karşılaştırırlar. Böylece Kur'an'ın resmi bir metni ortaya çıkartılmış olur. Bundan birkaç nüsha yapılarak İslam'ın başlıca merkezlerine dağıtımının yapıldığını belirtmektedir.

Yazar da bu çıkarımını hadislere dayandırmaktadır. Ancak, yazarın Kur'an'ın toplanmasına ilişkin ağırlıklı görüşü; eserin çeşitli yerlerinde ısrarla vurguladığı gibi, Kur'an'ın esas şeklini, Peygamber'in kendisinin belirlediği, kesin bir şekil verdiği, bu şeklin Ashabı tarafından bilindiği ve buna bağlı kalındığı şeklindedir. Bu düşüncenin, Kur'an'ın anlayışına daha uygun olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, pasajların ve sûrelerin yerleştirilmesi konusunda, vahiyleri aldığı süre içinde yönlendirenin de Hz. Muhammed olduğunu vurgular. Yani toplama sürecinin bizzat Hz. Peygamber tarafından başlatıldığını, vahiyleri aldığı süre içerisinde bu işin devam ettiğini düşünmek için gerekçelerin mevcut olduğunu belirtir.

Yazar, Kur'an'ın toplanmasında Peygamber'in rolünü ortaya koyar. Hem Müslüman literatüründeki görüşleri eleştiriden muaf tutmaz hem Batılı çalışmalarını eleştirir. Özellikle Richard Bell'in bu konudaki düşüncelerini tenkit etmekten kaçınmaz. Örneğin, farklı düzenlemelerdeki farklı pasajların sebebinin, sahabenin elinde bulunan pasajların rastgele olarak sûrelere yerleştirilmesinden kaynaklandığı şeklindeki söylemi çok açık bir şekilde

reddeder. Eserin son iki bölümü ise, İslam dünyasındaki ve Batı dünyasındaki İslami çalışmalara ayrılmıştır.

Sonuç olarak; hadisler ve sahabeden sonra gelen Müslümanların oluşturduğu kültür, Kur'an'ın doğru anlaşılmasını zaman zaman olumsuz etkilemiştir. Watt, Kur'an'da incelemeye aldığı birçok kavramı hadislerde sunulan bilgilerle örtüştürememektedir. Farklarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Hatta algılamada bir zorluk yaşamaktadır.

Görüldüğü gibi, Kur'an'a ilişkin ön kabul ve yargılar, onun anlaşılmasında/ anlaşılmamasında esaslı bir rol oynamaktadır. İnanç boyutu açısından yaklaşılmayınca, pek çok ayeti ya da konuyu anlamak zorlaşıyor. Eserde yazarımızın da böyle durumlarla karşılaştığı yerler söz konusudur.

Ayrıntılı bir çalışma olduğunu burada belirtmeliyim. Kavram incelemelerinde *Kur'an'daki kullanımlar* ile *Hadis'te yer alan kullanımlar* ve farkları dikkate alınmalı. Kur'anî doğrular, kavramlar, göndermeler rivayetlere kurban edilmemelidir. Kusursuz ve eksiksiz çalışma mümkün değildir. Elbette eserde eleştiri konusu yapılacak önemli bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususların varlığı göz önünde tutularak çalışma eleştirel gözle okunmalıdır. Fakat belirtmeliyim ki eser, bir müsteşrikin kaleminden çıkmış olmasına rağmen, belli bir sistematik içerisinde faydalı bilgiler vermektedir.

Diğer taraftan İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)'ın yayımladığı ve Ankara Üniversitesi Fakültesi Öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Paçacı'nın kaleme aldığı *Kur'an'a Giriş*'i bulunmaktadır. Bu eser, doğrudan Kur'an'ı inceleme yerine *Tefsir Usûlüne Giriş* hatırlatmakta ve onun sorunlarına ayrılmış gibi. Ayrıca bununla da yetinmeyerek Paçacı, dini metinler ve duaların okunarak hastaları tedavide yöntem olarak onaylanabileceğini belirtiyor (s. 138-139). İkisi de *Kur'an'a Giriş*, ilki Şarkiyatçı, diğeri yerli. Konuları ele alış ve işleyiş farkı söz söylemeyi gerektirmeyecek kadar açık. Çoğu kez isimler aldatıcı oluyor görüntüler gibi. Muhteva ve araştırmaya bakmak gerekli. Bu da ilim farkı. Ankara Okulu'nu böylesi nitelikli bir eseri yayımladıkları için kutluyor ve ilgisine öneriyorum.

Gülsüm KOCAKAYA

* W. Montgomery Watt. *Kur'an'a Giriş*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 1998, I- X + 271 s.